

Bağımsızlık öncesi ve sonrası Orta Asya’da Nakşibendilik: Hüseyniyye kolu örneğinde

Mairamkan İSABAEVA

Ankara Üniversitesi

Temel İslam Bilimleri

Doktora Öğrencisi

mairamkan.isabaeva@hotmail.com

Özet

İslam bir bütündür. Dolayısıyla onu kapsayan tüm bilim dalları aynı şekilde bu bütünlüğün içine girmektedir. Ana kaynaklar bellidir. Bunun dışında başta adı olmayıp ama günlük hayatta tatbik edilen bir batını yaşam tarzı mevcut olup, ana hatları çizilen tasavvuf vardır. Tasavvuf, ilk günden beri tanımı veya yaşam tarzıyla çok derine inen, tam tanımı yapılmasında çok çeşitlilik arz eden bir bilim olmuştur. Tasavvuf ve tarikat bir birlerinin ayrılmaz parçasıdır. Tasavvuf ve tarikat aynı zamanda bir birlerini tamamlamıştır. Diğer büyük tarikatlar yanında Nakşibendilik de kendini benimsetmiştir. Özellikle Maverünnehr civarında ortaya çıkarak, oradan da Anadolu topraklarına kadar yayılmış, günümüze kadar ulaşmıştır. Makalemizde günümüz Orta Asya sınırlarını kapsayan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan ülkeleri içinde kendi faaliyetleri sürdüren Nakşibendi tarikatının Hüseyniyye kolunun SCCB dönemi ve bağımsızlık sonrası faaliyetleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Tarikat mensuplarının ilgisinin mürşitlerin iki ülke arasında ve sınıra yakın konumları itibarı ile üç ülke arasında çeşitlilik arzettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Bağımsızlık, SCCB, tarikat, Nakşibendi, Hüseyniyye, Orta Asya.

Summary

İslam is a whole. Therefore, all science branches which cover it are integrated in the same way with this whole. The main sources are certain. Other than that, there is a wreck lifestyle which has no a name in the beginning, but applied in every day life and it is the Sufism which is outlined. Sufism has been a science which has got diversed in its definition, it has been deeply dealt with the definition and lifestyle from the beginning. Sufism and sect are an integral part of each other. Sufism and sect complete each other at the same time. Naqshbandiyah has adopted itself as strong as the other sects. Especially it was occurred in Transoxiana and then separated in the lands of Anatolia. It is being existed to our days. In our article we researched the Huseyniyye handle of Naqshbandiyah which is situated in Central Asia, in the lands of Kyrgyzstan, Kazakhstan and Uzbekistan. We researched the actions of that handle in the period of USSR and after the independence of the counted above countries. We fixed that the members of the Sect and murshids had lived between two countries, and near to boundaries, so they lived between three countries.

Keywords: Independence, USSR, sect, Naqshbandiyah, Huseyniyye, Central Asia.

Giriş

Hepimizin bildiği gibi 1991 yılında SCCB yetmiş yıllık ateistlik bir rejim sonrası ülkeler bağımsızlığına kavuştular. Orta Asya Türki Cumhuriyetleri Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan bir birinin ardı sıra kendi bağımsızlıklarını ilan ettiler. Hiç kimseye sır değil ki geçen yetmiş yıl sadece manevi değil aynı anda kültürel ne kadar zenginlikler varsa çoğu tahrif edilmeye yüz tutulmuştur. Din âlimleri, milli aydınlar ya sürgün edilmiştir veya bir şekilde yok edilmiştir. Bunun en büyük örneğini Kırgızistan'da aradan yıllar sonra bulunan toplu mezar "Ata-Beyit" örneğinde mümkün. Maksatlarına kısmen ulaşmış olsalar da ecdadın gizliden gizliye yaptığı dini çalışmalar durmamıştır.

Bağımsızlık her alanda geçmişi tanıma, yeniden inşa etmek için büyük bir fırsat olmuştur. Her alanda malum miktarda gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişme dini değerleri yeniden kazanmaya özellikle önem verildiği için camiler, medreseler vb dini teşkilatlar ile beraber tarikat vekillerinin de faaliyeti gelişmiştir. Neticede günümüzde Orta Asya'da, özellikle Özbekistan'ın çeşitli bölgelerinde tarikatçılar faaliyeti canlanmıştır.

Maveraünnehir öyle bir bölge ki onun doğusu Tibet, Güneyi Horasan, Batısı Guz ve Halluh, Kuzeyi de Halluh bölgesiyle sınırlanmıştır. Büyük ve geniştir. Türkistan'ın kapısıdır. İşte bundan dolayı ticaretçiler yoğun bir şekilde bu beldeye uğrarlar. Halkı savaşçı, zafer kazanan, avcı ve dinini temiz yaşayanlardır. ¹ Maveraünnehir Orta Asya'nın kalbi. Yüzyıllar boyunca birçok din ve çeşitli halk bir arada yaşamıştır. Özellikle IX ve XIV yüzyıllar arasında İslam uygarlığının altın çağını yaşamıştır ve günümüze kadar intikal eden birçok değerli eserler bırakmışlardır.²

Maveraünnehir hem dini hem de dünyevi ilimlerde birçok değerli bilim adamları yetişmiş nadide bir bölgedir. Dünyaca ünlü Abdülhalik Gucdvani ve Bahaeddin Nakşibendi bu diyarların birer parlayan yıldızlarıdır. Bahaeddin Nakşibendi'nin "Gönül Allah'ta, el işte" hikmeti dinimizin yüksek mahiyetini açık ve net ifade etmiştir.

Tasavvufun ortaya çıkması

Asr-ı Saadet ve ondan sonraki ilk vakitlerde akait, fıkıh ve diğer İslami ilimler gibi tasavvuf da kendince ayrılmamıştı. ³ Çünkü o

¹ *Hudud'ul-alam min al-maşrik ila'l-mağrib*, hicri 372 m. 982-983. Çev. Omonillo Boriyev, Özbekiston yayınevi, Taşkent, 2008, s-11.

² Halime TOROS, *Asya'nın Kandilleri*, Ankara, 2013, s-192.

³ Shayh Muhammad Sodiq MUHAMMAD YUSUF, *Tasavvuf Haqida Tasavvur*, Sharq Yayınevi, Taşkent, 2011, s-4.

zamanlar Resulullah (s.a.v.) hayattaydı. Her hangi konuda Resulullah (s.a.v.) örnek alınıyordu. Daha sonraları ise sahabeler kendilerine Kuran ve Sünnetten gerekli hüküm ve hulasayı çıkarıyor, ona göre amel ediyorlardı. Manevi kemal, zikir ve zahitliğe meyilli zatlar çeşitli ayet ve hadislerden kendileri için delil bularak hayatlarında tatbik ediyorlardı. Dünya, madde ve eşyalara değer vermeyen züht hayatı ortaya çıkar ve bu hicri ikinci asra kadar devam eder.¹

İslam tasavvufu VIII yüzyılda Arap coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Özellikle Şark ülkelerinin içtimaı ve manevi hayatıyla iç içe olmakla birlikte, eğitim ve kültürüne büyük etki etmiştir. Tasavvuf Kur'an'ı-Kerime, Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın sözleri, adetleri ve yaşam tarzlarına dayanan ve gelişen talimdir.² Tasavvuf üç düşünce tarzını kendi içine alır; tarikat, marifet ve hakikat. Bu üç düşünce tarzı esasında sofîyi terbiye etmek mürşit-müritlik kaideleri ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili son bölümde bilgi verilecektir. Tasavvuf tüm İslam coğrafyasını zapt ederek eski şehirlerde hane kâh, tekke ve zaviyeler kurulmuştur.³

Zamanla tarikat sayısı oldukça çoğalmış ise de, on üç büyük tarikat görüşü yaygınlık kazanmıştır.⁴ İşte o büyük tarikatlar: Kadiriyye, Yeseviyye, Rifaiyye, Sühreverdiyye, Çiştîyye, Şaziliyye, Bektaşîyye, Mevlevîyye, Bedeviyye, Desukiyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye ve Bayramiyye.

Nakşibendi tarikatının teşekkülü

Nakşibendi tarikatı tarihine kısaca bakarsak, birkaç dönem ve ayrı isimler karşımıza çıkar. Hz. Ebu Bekirden Bâyezîd-i Bistâmî'nin (ö. 234/848) zamanına kadar Bekriyye veya Sıddikiyye, İlk dönemlerde her ne kadar Hz. Ebu Bekir'e ulaşan yazılı silsile olmasa da şifahi yolla aktarılmış, hicri VI asırdan sonra yazıya aktarılmaya başlanmıştır. Ebû Bekir'e ulaşan silsilelerin ilk yazılı örneklerinden biri, Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'ye (ö. 575/1179) nispet edilen Mağamât-ı Yûsuf-ı Hemedânî adlı eserde şeyhi Yûsuf el-Hemedânî'den şu sözler nakledilir: “Bu zikir telkini önce Hz. Ebû Bekir'in gönlüne olmuştur. Ondan Selmân-ı Fârisî'ye ulaşmış, ondan Ca'fer es-Sâdık'a, ondan Bâyezîd-i Bistâmî'ye, ondan Ebû'l-Hasan el-Harakanî'ye,

¹ Ali BOLAT, “Tasavvufun Doğuşu”, *Tasavvuf El Kitabı*, ed. Kadir ÖZKÖSE, Grafiker yayınları, Ankara, 2012, s-109.

² Mahmad HASANİY, Mavjuda RAZZAKOVA, *Hojagon Tariqati va Hoja Hasan Andaqiy*, Ozbekiston Yayınevi, Taşkent, 2003, s-6.

³ M. Hasaniy, M. Razzakova, a.g.e. s-8.

⁴ Mehmet DEMİRCİ, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, Damya Yayınevi, İstanbul, 2001, s-68-69.

ondan büyük şeyh Ebû Ali el-Fârmedî'ye ve ondan da bana ulaşmıştır". Bunun dışında Hz. Peygamber'e nispet edilen, "Allah Teâlâ benim kalbime ne dökmüşse ben de onu Ebû Bekir'in kalbine döktüm" şeklindeki rivayet nakledilmiştir.¹ Hâce Yûsuf el-Hemedânî'nin (ö. 535/1140) zamanına kadar Bâyezîdi Bistami (Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân²) Tayfûr lakabına nisbetle Tayfûriyye, Hemedânî'den Hâce Bahâeddin Nakşibend'in (ö. 791/1389) zamanına kadar Hâcegân tarikatı ve ondan itibaren de Nakşibendiyye adını aldığı kaydediler.³ Ubeydullah Ahrar'dan (ö. 895/1490) sonra "Ahrariyye"⁴, İmam Rabbani ve Müceddidi Elfi Sani lakaplarıyla tanınan Ebû'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî (ö. 1034/1624),⁵ sonra "Müceddidiyye", Mevlana Halid Bağdadi'den (ö.1242/1826) sonra "Halidiyye"⁶ olarak adlandırılmış ise de, Bahaeddin Nakşibend'den sonra tarikat genellikle Nakşibendiyye olarak anılmıştır.⁷

Bahaeddin Nakşibendi ve Tarikatın yeni çerçevesi

Bahaeddîn Muhammed b. Muhammed Nakşibendî Buhârî, 717-718 Muharrem/Mart-Nisan 1318 tarihinde Buhâra'ya 9 km uzaklıkta Kasr-ı Hinduvân'da (Kasr-ı Ârifan) dünyaya gelmiştir.⁸ Hazretin ismi Muhammed babasının ismi ise Muhammed Celaleddin, fakat Doğu'dan Batı'ya kadar Hazret Bahaeddin, Hâce Buzurg (Büyük Hâce), Şah-ı Nakşibend isimleri ile meşhur olmuştur.⁹ Hâce Bahaeddin'in babası genelde padişahlar ile çok yakın iletişim içinde olmuştur. Ticaret ile meşgul olmuştur. Dedesi âlim ve velileri dost bilen ve onların hizmetini seven şahıs idi.¹⁰ Doğumundan sonra dedesi Bahâeddîn'i o sırada Kasr-ı Ârifân'da olan Muhammed Baba Semmâsî (ö. 740/1339)'ye getirmiş, Semmâsî de onu manevî evlatlığa kabul etmiştir. İlerideki terbiyesini o sırada yanında bulunan halifesi

¹ Necdet TOSUN, "Siddikiyye", DİA, 37.cilt, 2009, s-98.

² Suleyman ULUDAĞ, "Bayezidi Bistami", DİA, 5.cilt, 1992, s-238.

³ Necdet TOSUN, *Bahaeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı (XII-XVII Asırlar)*, İnsan Yayınevi, 6.baskı, 2015, İstanbul, s-31. Hamid ALGAR, "Hacegan", DİA, 14.cilt, 1996, İstanbul, s-431.

⁴ Necdet TOSUN, "Ubeydullah Ahrar", DİA, 42.cilt, 2012, s-19.

⁵ Hamid ALGAR, "İmam Rabbani", DİA, 22.cilt, 2000, s-194.

⁶ Hamid ALGAR, "Halidiyye", DİA, 15.cilt, 1997, s-295.

⁷ N. Tosun, *Bahaeddin Nakşibend*, s-31-32.

⁸ Selçuk ERAYDIN, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 4.baskı, İstanbul, 1994, s-370. Tahsin YAZICI, Nakşibend mad., İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1964, IX, s-54.

⁹ Sadriddin Salim BUXORİY, *Dilda Yar (Hazrat Bahauddin Naqshband)*, Gafur Gulam Nomidagi Adabiyot va Sanat Yayınevi, Taşkent, 1993, s-2-3.

¹⁰ Abulmuhsin Muhammad Bakir İbn Muhammad Ali, *Bahauddin Balogardon*, çev. Mahmudhon Mahdum Hasanhon Mahdum oğlu, Yozuvçi yay., Taşkent, 1993, s-8.

Emîr Külâl (ö. 771-2/1370-71)'e bırakmıştır.¹ Bahaeddin Nakşibendi tıpkı Bayezid Bistami ve Ebul Hasan Harakani gibi üveysi olmuştur. Kendisinden yüz kırk yıl önce yaşamış olan Abdülhalik Gucdüvani'nin ruhi terbiye almıştır.² Tasavvufta kendinden önce vefat etmiş bir şeyhin ruhanîyetinden feyz almaya üveysilik yolu derler.³

Abdulhalik Gücdüvani Bahaeddin Nakşibend'e zikr-i hafiye öğretir. Hafiy zikri Abdulhalik Gücdüvani'ye Hz. Hızır öğrettiği rivayet edilir.⁴ Hâce Abdülhalik Gücdüvani revîşi tarikatta hüccet sayılır. Her zaman Peygamber (s.a.v.) yolunda sünnete muvafık ve bidatte muhalefet adımını atmıştır.⁵

Nakşibendiliğin asıl mahiyetini şeriat adabı teşkil eder. Bahaeddin Nakşibendi üveysi piri Hâce Abdülhalik Gücdüvani'nin talimatıyla Kur'an, Hadis ve sünnet en önemli desturu saymıştır.⁶ Mutasavvıflar "şeriatsız tarikata girilmeyeceğini" bildikleri için ilk önce şeriat ilmini öğrenmelerini müritlerden talep etmişlerdir.⁷ Nitekim Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi bir hikmetinde:

Tarikata şeriatsız girenlerin,
Şeytan gelip imanını alır imiş.⁸ der.

Nakşibendi tarikatının esaslarını ilk sistematik hale getiren Abdülhalik Gücdüvanidir. Abdülhalik Gücdüvani müritlerine fıkıh ve hadis ilimlerini öğrenmelerini, cahil sofilerden uzak olmalarını söylemiştir.⁹ Tarikatın temel on bir prensibinden ilk sekizini ortaya koymuştur. Daha sonra Bahaeddin Nakşibend bu sekiz prensibe üç prensip eklemiştir.¹⁰ Müridin günlük hayatta ve zikir esnasında riayet

¹ S. Eraydın, a.g.e., s-370.

² B.Aminov, T.Rasulev, a.g.e., s-61.

³ Mustara KARA, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, 1985, s-294.

⁴ Buxariy, a.g.e., s-9.

⁵ Alişer Navai, *Nasaimu'l-muhabbat*, ÖzME yayınları, 2000, Taşkent, s-120. Tasavvuf gleneğinde ma'rifete ulaştıran bir kaynak olarak görülen sünnetin önemli bir fonksiyonu bid'atlerin tanınmasını sağlamasıdır. Gökçe, Ferhat, *İslâm İrfan Geleneğinde Hadis Yorumu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A.Ü.S.B.E., Ankara, 2010, s.243.

⁶ A.Abdullayev, *Tasavvuf va uning namayandalari*, Termiz, 2007, s-177.

⁷ Sayfiddin Sayfulloh, "Jahon Adabiyoti" Dergisi, 2015, Ekim sayısı, s-? (<http://tasavvuf.uz> 10.10.2016.). Özbekistan.

⁸ Ahmad Yassaviy, *Hikmatlar*, Gafur Gulam yayınevi, 1991, Taşkent, s-166.

⁹ Hurşit Davran, "16-Ekim Bahaeddin Nakşibendi Günü", Vatan gazetesi, Taşkent, 1993.

¹⁰ Halil İbrahim ŞİMŞEK, *Osmanlı'da Müceddidilik XII-XVIII. Yüzyıl*, Suf Yayınları, İstanbul, 2004, s-37.

etmesi gereken ilkeler edebiyatta “kelimât-ı kudsiyye” adıyla anılır. ¹ “Kelimât-ı kudsiyye” diye meşhur olan bu prensipler şunlardır:

1. Hûş der-dem: Dervişin aldığı her nefeste gafletten kaçınması, Hakk’ı unutmaması. Verilen her nefes bir hazinedir ve insanın ömründen bir parça koparır. İşte bundan ötürü her anı şuurlu geçirmek gerek. **2. Nazar ber-kadem:** Yürürken gaflete sebep olacak herhangi bir şeyi görmemesi için gözünü ayağına dikmesi. Yürürken sağa sola bakanın ilgisi dağılır. Gözün gördüğüyle kalp meşgul olur. Ayakta bakmada sünnet var, tevazu, edep ve haddini bilmek mevcuttur. **3. Sefer der-vatan:** Lüzumsuz seyahatlerden vazgeçip kendini beşerî sıfatlardan ilâhî sıfatlara ulaştıracak olan iç âlemindeki yolculuğa yönelmesi. **4. Halvet der-encümen:** Sûrette ve zâhirde halk içinde bulunurken mânen ve bâtinen Hak ile beraber olması. **5. Yâdkerd:** Diliyle veya gönlüyle Hakk’ı zikretmesi. Hem kalp hem de dil ile yapılan zikir ile kalp pasının giderilmesi. **6. Bâzgeşt:** Zikir esnasında akla gelen her türlü fikri kovmak. Zikir yaparken kelime-i tevhidin ardından, “İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” (Allahım! Maksadım sensin, gayem senin rızânı kazanmaktır) cümlesini tekrarlaması. **7. Nigâhdâşt:** Muhafaza demektir. Kelime-i tevhidi söylerken aklından bütün yersiz düşünceleri atması. **8. Yâddâşt:** Her zaman Hak’tan âgâh olması. Zikirde huzura ermek ve şühud makamına ulaşması. İlk yedi prensibin hedefinin bu sonuncusunu gerçekleştirmek olduğu söylenir. Hâce Bahâeddin tarafından ortaya konulan diğer üç prensip ise: **9. Vukuf-i zamani:** Her anın ve her halin hesabını yapmak. Gönül muhasebesi. **10. Vukuf-i adedi:** Zikirde sayıya dikkat etmek. Düşüncenin dağılmasını engellemek amacıyla zikir sayısının tek olmasına özen göstermek. Vukuf-u adedi (tek söylemek) ilmi ledünnün ilk basamağıdır. ² Maksad zikiri çok söylemek değil bir nefeste üç kere söylemek. Hesap yirmi birden geçse de netice olmazsa o zaman işi yine yeniden başlarlar. Şartlardan biri de nefes almamak. “la ilahe illallah” sağ taraftan başlanarak gönle kadar ulaştırılır. Sonra soldan çıkarılır. Bunun için bir hayli uğraşmak gerek. Sabahtan önce ve akşamdan sonra halvette ve halktan uzak bir yerde yapılır. ³ Bu yolun başı kelime-i tevhit ve sonu da. İlk ve son derstir. Saadetin anahtarıdır, onsuz hiçbir kapı açılmaz. ⁴ **11. Vukuf-i**

¹ Necdet TOSUN, “*Nakşibendiyye*”, DİA, cilt.32, 2006, İstanbul, s-342.

² İbn Muhammad Ali, a.g.e.,s- 84.

³ İbn Muhammad Ali, a.g.e., s-86.

⁴ İbn Muhammad Ali, a.g.e., s-98.

kalbi: Zikir esnasında salık Allah huzurunda olduğunun farkında olması. Bununla birlikte zikreden kendi kalbine yönelmesi gerek.¹

Bahaeddin Nakşbend öğretisinde kendi el emeğiyle, helal rızık kazanmak, gönül Allah'ı devamlı zikretmeyi esas almıştır. **“Dil ba yaru dast ba kar”** yani gönül Yar (Allah) ile; el ise işle meşgul olsun sloganı tüm Müslüman âlemine meşhurdur.² Hâce Bahaeddin her müridine mutlaka bir mesleği öğrenmesi gerektiğini tavsiye eder.³

Bahaeddin Nakşbend tasavvufdaki önceki katı kuralları bir hayli yumuşatarak günlük hayat tarzına uygun hale getirmiştir. Allah'a ulaşmak gönül ile yapılırken el iş ile meşgul olmalıdır. Bahaeddin Nakşbend terki dünya yapmadan da Allah'a ulaşmak mümkün olduğu gayesini ortaya koymuştur.⁴ Hâce Bahaeddin önceki devirlerde yaşayan halvet nişin, terki dünya eden, hücreden hiçbir yere çıkmayan, sadece ibadet eden derviş, kalenderler yolundan gitmemiştir. Nitekim Alişir Nevai de bu durumu eserlerinde tekit eder: **“Yine sordular: “sizin tarikiniz binası ne işedir?”** Hâce Bahaeddin dediler ki: **Encümende (toplantı) halvet, zahir yüzünde halk ile batın tarafından Hak Subhanahu Teâla ile”**. Yani Nakşibendi Tarikatının esas akideleri yalnızlıkta, çilehanede oturmak değil tam tersine yalnızlığı ve huzuru encümende dostlar devresinde bulmak; Hak'ta ve hakikati başka diyarlarda aramadan, kendi vatanını, yurdunun şehir köylerini ziyaret etmek; zahirde adeta işlerde halden ayrılmadan, O'nunla hem nefes olmak, batında yani gönülde her zaman Hak ile yaşamak demektir.⁵ Bahaeddin Nakşibendi sohbetlerinde sürekli **“el ibadatu eş'arata eczain tis'atu minha talabu'l halali va cuz'un vahidun minha sairu'l-ibadati”** hadisini tekrar ederdi. Kendisi de geçimini ziraatten yapar, her sene biraz arpa ve maş fasulyesi ekerdi.⁶ Nakşibendiliğin esas sloganı Hz. Peygamber ve sahabeler gibi yaşamak, Hz. Peygamberin hayat tarzını tekrar diriltmeye çalışmak. Nakşibendilik öğretisi başkalar üzerinden geçinmeyi reddeder. Onlar fakat alın teri, kendi el emeği ile bulunan nimetlere helal saymışlardır. Bu kaideleri Bahaeddin Nakşibendi

¹ Hamid ALGAR, *“Hacegan”*, DİA, cilt.14, 1996, İstanbul, s-431. N.Tosun, *Bahaeddin Nakşbend*, s-334-338. H.K.Yılmaz, a.g.e., s-257-261. H.İ.Şimşek, a.g.e., s-315-226. S.Eraydın, a.g.e., s-375-380. M.Hasaniy, K.Qilisheva, a.g.e., s-14-15. S.S.Buxariy, a.g.e., s-31-33.

² Buxariy, a.g.e., s-11.

³ Nasafiy, a.g.e., s-15.

⁴ *Özbekistan Milliy Ensiklopediyasi*, “B” Harfi, Davlat İlmiy Nashriyati, Taşkent, 2006, s-175.

⁵ Nasafiy, a.g.e., s-5-6.

⁶ İbn Muhammad Ali, a.g.e., s-55.

kendi öğretilisine esas aldı ve bu akideye uyarak bir parça yere ekin ekerek, çiftçilik yaparak hayatını idame etti.

Şeyhler sofi, derviş-kalenderlerini öğretilisini uzak yakın çevreye yaymak için gönderirlerdi. Onların esas işi sefer, seyahat olup, her hangi bir emeğin ucunu tutmazlardı. Onlar hiç evlenmez, çocuk çoluğa karışmadan, dilencilik ile yaşamayı, kendilerini bu dünya zenginliklerinden, huzurdan mahrum ederek, nefesine hâkim olarak, hiç kimseye ve hiçbir şeye ihtiyaç duymadan dilenci gibi yaşamayı bir övünç kaynağı olarak görürler idi. Dervişlerin bazıları evsiz, yurtsuz; evliyaya iki dünya bir adım diye dünya gezerken; diğerleri de kendileri için seçtikleri pırları, üstatları yanında ilim, terbiye ile meşgul olur ve hanegaha vakıflardan verilen hayır sadaka ile yaşarlar idi. Buhara'da emirin özel fetvasıyla şehrin meydanlarında her perşembe günleri derviş-fakir, kimsesiz miskinler için halktan hayır sadaka toplanır idi. o vakitlerde dervişler kullara günahlarını, kıyamet günündeki cezaları hatırlatarak, genelde Yesevi ve Süleyman Bakırgani hikmetlerini okur idiler. Maveraünnehir'deki dervişlik cemaatlerinin esas şartları evlenmemek, mal mülk toplamamak, tamah etmemek, başkasının mal mülküne göz dikmemek, kendi haline sabır kanaat ederek yaşamaktan ibaretti. Dervişler kendi özel eski ve yamalı giyim kuşamlarıyla ayrılıyor idi. onlar kafalarına doppi (takke), ucu yünlü külah giyerlerdi. Ellerinde asa, belinde kemer, yanında kabaktan yapılmış keşköl (çanak) olurdu. Üzerinde yaktak (özel beyaz v yaka gömlek), onun üstünde çeşitli yamalı, kısa kollu canda veya hırkalar olurdu. Bazı dervişler başkalarına benzememek için omzuna kaplan derisi bağlar idiler. **Eski dönem Maveraünnehir'inde özellikle Buhara, Merv ve Horasan'da binlerce kimi zamanlarda da on binlerce dervişler bu şehirlerdeki hayat akımını alt üst ederlerdi.**¹

Nakşibendiler her türlü terki dünyacılığa ve zenginlerin garip, miskinleri ezmesine karşı çıktı. Onlar orta halli yaşamın taraftarı oldu. El sanatları, ticaret, çiftçilik, edebiyat, musiki, alimlik, feylesofluk, mimarlık, hattatlık, ressamlık ile uğraşarak helal yaşamaya teşvik ettiler. ² Nitekim bunu bizzat kendisi hayatı devamında uygulamıştır. ³ Bahaeddin Nakşibendi bu manzarayı tamamen değiştirdi. Sofilerin ve dervişlerin terki dünya etmeleri kesin karşı çıktı. Başkalarının eline mahkûm olmadan, kendi alın terleriyle hayatlarını idame ettirmeye

¹ Nasafiy, a.g.e., s-21.

² Nasafiy, a.g.e., s-10.

³ Süleyman MERDANOĞLU, *Özbekistan Turizm Rehberi*, İstanbul, 2010, s-216-217.

davet etti.¹ Öyle ki bu konuda kendi örnek sergileyerek, atölyede dokumacılık ve nakış yaptı. Bahaeddin Nakşibendi kısmen de olsa Hazreti Sultanul Arifin Ahmet Yesevi izinde giderek, onun nefis ve tamahkârlığı yermesine cevaben Türkistan’da ilklerden olarak derviş, sofileri el sanatları, el işi, meslek sahibi olmaları için uğraştı. Bununla birlikte ilim ve marifet sahibi olmalarını savundu. Sofî ve dervişin eli işte, gönlü sürekli Allah’ta olması gerek diye bunu kısa ve öz olarak **“Dil ba yaru dast ba kar”** (el işte gönül Yar’da) sözlerinde beyan etti. Bahaeddin Nakşibendi’nin ilan ettiği bu yola baş koyanların sayısı gün be gün arttı. Binlerce derviş ve kalenderler topluluğu bu asude hayat tarzını benimsediler. Allah yolunda marifet ve ilim elde etmekle birlikte çalışıp kazanarak kendi kendilerine bakabilme derecesine ulaştılar.

Bahaeddin Nakşibendi türbesi 1544 yılında Abdul Azizhan Sultan tarafından inşa ettirilmiştir.² Önceleri mütevazı olan bu kabri çevresine zamanla mescit, medrese, tekke, misafirhaneler eklenerek büyük bir külliye oluşturulmuştur.³ Hali hazırda Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan türbe SSCB döneminde her ne kadar viran olmuş ve ziyareti yasaklanmış ise de, 1991 yılında bağımsızlık sonrası yeniden restore edilerek tekrar ziyarete açılmıştır. Yerli ve yabancı turistlerin/ziyaretçilerin en uğrak yerlerinden biridir.

XX yy.da Taşkent mahalleleri tarikatlar yüzdesi

1889 yılında şarkiyatçı N.S.Likoşin’in Taşkent’te neşredilen kamusi lügatında Taşkent mahalleleri örneğinde tarikatlar, şeyhleri, müritleri, devlete ödenen vergileri, yaşam tarzları hakkında bilgi verilmiştir. Konuya daha netlik kazandırması için sadece tarikatlar yüzdesini göstermeyi uygun bulduk. Toplamda **kırk beş** tarikat şeyhleri hakkında bilgi verilmiştir.

Nakşibendi hafi: 19	= 42.2 %
Kadiriy cehri: 13	= 28.8 %
Yeseviyye (Sultaniyye): 7	= 15.5 %
Sühreverdiyye: 2	= 8.8 %
İsimsiz fakat cehri olarak kaydedilen: 4⁴	= 4.4 %

¹ Nasafiy, a.g.e., s-21.

² Bilal Aminov, Tolkin Rasulev, *Acdadlarimiz Nidosi*, “Adolat” yayınları, Taşkent, 1993, s-61.

³ N.Tosun, *Bahaeddin Nakşibend*, s-109.

⁴ Amirsaidhan Usmanhojyev, *Dinimiz Fidailari*, Taşkent İslam Üniversitesi yayınları, 2011, s-57-68.

Bir Nakşibendi bir de Kadiriyye şeyhin esas müritlerinin Kırğızlardan oluştuğu da yine aynı eserin devamında kaydedilmiştir.

Nakşibendi-Hüseyniyye

Orta Asya'da çeşitli halk arasında özellikle de Özbekler arasında faaliyet gösteren Hüseyniyye Nakşibendi tarikatının kollarından biridir.

Hüseyniyye denilmesini sebebi de Halife Hüseyin'in adına dayanmaktadır (ö. 1833-34). Daha önceki tarikat değişik isimlerini giriş kısmında bahsettiğimiz için burada tekrar etmek istemedik.

Hüseyniyye kolunun silsilesi

1. Peygamber Muhammed (s.a.v.), (ö.11/632)
2. Ebu Bekr (r.a.), (ö. 13/634)
3. Selman Farsi (ö. 32 veya 35/654 veya 657)
4. Kasım ibn Muhammed ibn Ebu Bekr (r.a.), (ö. 106 veya 108/724 veya 726)
5. İmam Ca'fer Sadık (r.a.), (ö.148/765)
6. Ebu Tayfur ibn İsa-Bayezid Bistami (k.s.), (261 veya 264/874 veya 877)
7. Şeyh Ebulhasan Harakani (k.s.), (ö. 425/1033)
8. Şeyh Ebu Ali Farmadi (k.s.), (ö. 477 veya 511/1084 veya 1117)
9. Hacı Yusuf Hemadani (k.s.), (ö. 535/1141)
10. Hacı Abdulhalık Gücduvani (k.s.), (ö. 575/1179)
11. Hacı Muhammed el-Arif Revgari (k.s.), (ö. 616/1219)
12. Hacı Mahmud İncir Fegnevi (k.s.), (ö. 717/1317)
13. Hacı Aziz Ali Ramitani (k.s.), (ö. 715 veya 721/1315 veya 1321)
14. Hacı Muhammed Baba Semmasi (k.s.), (ö. 755/1354)
15. Hacı Seyyid Emir Külal (k.s.), (ö. 772/1370)
16. Şah Bahaeddin Nakşibend (k.s.), (ö. 791/1389)
17. Hacı Alaeddin Attar (Alaeddin Muhammed ibn Muhammed Buhari), (k.s.), (ö. 802 veya 804/1400 veya 1402)
18. Mevlana Yakub Çerhi (Mevlana Yakub ibn Osman ibn Mahmud) (k.s.), (ö. 851/1447)
19. Hacı Ubeydullah Ahrar (Hacı Nasreddin Ubeydullah ibn Mahmud), (k.s.), (ö. 896/1490)
20. Mevlana Kadı Muhammed (Mevlana Muhammed Zahid Vahşi veya Muhammed ibn Burhaneddin Semerkandi) (k.s.), (ö. 922 veya 936/1516 veya 1529)
21. Mevlana Muhammed Derviş (k.s.), (ö. 970/1562)
22. Mevlana Muhammed İmkeneki (k.s.), (ö. 1008/1600)

23. Mevlana Muhammed Baki Billah (Hace Ebulmuyayd Raziyuddin Üveysi) (k.s.), (ö. 1012/1603)
24. Şeyh Ahmed Faruki İmam Rabbani (Şeyh Ahmed Sirhindi) (k.s.), (ö. 1034/1624)
25. Şeyh Muhammed Seyyid Sirhindi (k.s.)
26. Şeyh Abdul Ahad Sirhindi (k.s.)
27. Mevlana Muhammed Abid (k.s.)
28. Hace Muhammed Musahan Dehbidi Semerkandi (k.s.), (ö. 1775)
29. Halife Muahmmmed Sıddık Dehbidi Semerkandi (k.s.), (ö.1795)
30. Halife Muhammed Hüseyin Buhari (k.s.) (ö. 1833 veya 1834¹), (Hüseyniye Kolu)
31. Halife Abdu Settar Mahdum (k.s.)
32. Molla Muhammed Salih Hokandi (k.s.)
33. Halife Muhammed Emin al-Buhari (k.s.)
34. Halife Muhammed Abdul Vahid Türkistani (k.s.)
35. Hafız Abdullah Taşkendi (k.s.)²
36. Hace Hazret İbrahimcan Hokandi (İbrahim Mamatkulov) (k.s.), (1937-2009)³
38. Hazret Kurban Ali Ahmed (Ahmedov), (d.1955)

Hüseyniye kolu ile ilgili akademik anlamda tek kaynakta bilgi bulduğumuzdan dolayı, kaynakta yazılanları tercümesini kısaltarak vermeyi uygun gördük. Diğer bilgiler şifahi yolla, röpartaj yoluyla toplanmıştır.

Hüseyniye, Sovyetler döneminde de devam eden, mürit yetiştiren, faaliyet gösteren Nakşibendi tarikatlarından biridir. Bunlardan İşan Baba lakaplı Halife Abdulvahid Türkistani Hazretleri Türkistan şehrinin 15-17 km Kuzey Doğusunda yer alan Kuşçi-Ata kasabasından. Mangıtlar sülalesine mensup Abdulahad Han'dan (1885-1910) irşat (öğrenci yetiştirmek için yazılı izin) almıştır. Ve Buhara Şeyhu'l- İslam'ı Halife Muhammed Emin tavsiyesi ile kendisi doğup büyüdüğü Kuşçi-Ata'ya dönerek öğrenci yetiştirmeye

¹ Masatoshi Kisaich. *Popular Movements and Democratization in the Islamic World*. Routledge, 2007, s-224. ISBN 9781134150601.

² Burhanjan Tairov, *Angren (Özbekistan) şehri sakini, Hazret İbrahim MAMATKULOV'dan aldığı A4 kâğıdı üzerine kiril alfabesi ile yazılan silsile. (B.Tairov Hazret İbrahim MAMATKULOV'un 1989 yılından beri mürididir. Hazret 2009 yılında vefat etmiştir. Silsile 2014 yılında şahsım tarafından fotokopisi alınmıştır).*

³ *Slovari i Ensiklopedii na Akademike*, www.dic.akademik.ru (29.03.16).

başlamıştır. Fakat bu faaliyet “Bol’şevik (Bolşavoylar)” (Komunist) rejimi tarafından beğenilmemiştir. İşan Baba’yı birkaç kez hapsetmek isterler fakat bulamazlar.

İşan Baba Hazretleri kendisiyle beraber 33 yıl hizmetinde bulunan Abdullah Kari’yi Halife tayin etmiştir. Fakat Kari Abdullah da NKVD (KGB) “ilgi merkezinde” olduğundan birkaç kez hapsedilmiş, 2-3 ay sonra “öğrenci yetiştirmeme” şartı ile tahliye edilmiştir. 1976 yılında vefat etmiştir. Kari Abdullah da Kuşçi-Ata kasabasında üstadı İşan Baba Hazretleri yanına defnedilmiştir.

Her türlü engel ve zorluk, karşılıklara rağmen Kari Abdullah Hazretleri Özbekistan’ın şehir ve vilayetlerinde çok sayıda mürit yetiştirmiştir. (Fergana, Cizzah, Taşkent vb.). Tacikistan, Kazakistan ve hatta Rusya’da bile müritleri mevcut.

Hüseyniye tarikatının derslerinin amacı, ihlas ile yapılan amel ve ibadet, zikir, belirli noktalar, kısaca özellikleri hakkındaki bilgilerden ibaret. Bu dersler sonunda müritler “el verir”ler, (eller duaya açılır), Mürşide itaat etmeye, ihtiyarlarını ona baş eğmeye ve ek vazife (nafile ibadet) alırlar. İşte böylece bu tائفeye üye olurlar. Müritler dünyevi ve toplum işlerine aktif katılma, icat etme, evlenme, çalışarak ailesini bakma, çocuklarını eğitme gibi vazifelerini de aksatmayacaklar. Fakat her zaman zikirle meşgul olup, “kalp halini” geliştirmeleri vaciptir. Nakşibendi tarikatının Orta Asır sonuna doğru şöhret bularak bu zamana kadar ulaşmasında, halk arasında şöhret bularak, saygıya layık olmuştur. Bu taife üyeleri uzun müddet Pir hizmetinde olma gibi yüksek imkânlardan da faydalanmışlardır. İşte bundan dolayı Sovyetler döneminde de Pir ve Mürşitler Müslümanlar tarafından saygı duyulmuş ve kabul görmüştür.

Müritler tarafından verilen nezir-ihsanlar taife üyelerinin fakir ve çok çocuklu mürit ailelerine ve de Mürşitlerin ihtiyacını karşılamıştır. Hüseyniye şeyhlerinin halk arasında değerlerinin artması aynı zamanda Radikal güçler (Vehhabi) tarafından hoş karşılanmaması tabii haldir. Resmi kurumlar sufilik faaliyet-amaçlarını sonuna kadar netleştirememişlerdir. Çünkü bunlar halkın tarihinin bir kısmı ve devamı idiler. Hüseyniye büyükleri siyasi işlere karışmamışlardır. Çünkü tasavvuf büyük siyaset değil halkı Allah emrine davet ederek, haramdan alıkoymadır. İki dünya saadeti için halkı doğru, hakiki, temiz ve son din İslam inancının “Ehlisünnet ve’l-Cemaat” ilkesi çerçevesinde ilerletmektir. Halka manevi ve ruhi gıda ulaşırlar. Fakat radikal İslam akımları tarafından düzenlenen (16

Şubat 1999, Taşkent Vehhabi) terör saldırısı sonrası sufi gruplardan sakınılması ve gözetimde tutulması gerekliliği ortaya çıkmıştır.”¹

Geçiş dönemi: Hüseyniye Pir’i Şeyh İbrahim Mamatkulo

Bağımsızlık yıllarında dini değerleri yeniden kazanmaya özellikle önem verildiği için camiler, medreseler vb dini teşkilatlar ile beraber tarikat vekillerinin de faaliyeti gelişti. Neticede günümüzde Orta Asya’da, özellikle Özbekistan’ın çeşitli bölgelerinde tarikatçılar faaliyeti canlandı. Onlardan en meşhuru Nakşbendi-Muceddidiye-Hüseyniye tarikatı mürşidi İbrahim işan sayılır. İbrahim Mamatkulov 1937 yılında Fergana vilayeti Buvayda kasabası Akkurgan köyünde dünyaya gelmiştir. Mir Arap medresesinde eğitime başlamış fakat mezun olmamıştır. 1950-1970 yılları arasında Güney Kazakistan’ın Türkistan eyaletinde yaşayan şeyh halife Abdulvahid Sayramiyden tahsil almıştır. 1967 yılında halife 87 yaşında vefat edince, tarikat şeyhliği Taşkent şehrinin Koyluk kasabasında yaşayan Abdullah kâriye intikal eder. İbrahim işan 1976 yılına kadar şeyhi Abdullah kâriye müritlik eder. Onun vefatından sonra post İbrahim işana geçer. O 1984 yılına kadar Abdullah kârinin menziline yaşar, tarikatın başında kalır. 1985 yılında kendi doğduğu köyü Akkurgan’a gider ve 2009 yılında vefat etmiştir.

İbrahim işan müritleri vilayetin Buvayda, Yazyavan, Altıarık bölgelerinden çoğunluğu teşkil eder. İbrahim işan kendi tarikatı şeceresinde 32. Pir sayılır.

İbrahim Mamatkulov’un civarda başka tarikatlara nispeten müritlerinin çokluğu, müritlerini bir yere toplaya bilmesi, etki alanının büyüklüğü ile ayrılır. 20 binden fazla müridi vardır. Hokand şehri coğrafik konumu itibarı ile Kırgızistan’ın güneyine yakın olduğu için Kırgızistan’lı müritler genel olarak Oş ve Celalabat illerininin sakinleridir. Sayısı çok az olmakla birlikte özellikle Ramazan aylarında Şahimerdan camiisinde Şeyh İbrahim Mamatkulov ile berbaer itikaf ettikleri bilinmektedir.

İbrahim Mamatkulov ziyaret yerlerin tamiratında, sosyal tesisleri inşasında katılması, maddi olanaklar sağlaması insanlar arasındaki otoritesinin yükselmesine neden olmakta.

İbrahim işanın evi onun taraftarı için merkez konumunda. İşanın hizmetinde her zaman 20-30 mürit mevcut.

Haftanın Cuma günü hariç diğer 6 gün beş vakit namaz öncesi müritlere sofraya açılır. Her gün saat 12:30 da 250-300 kişilik pilav

¹ Bahtiyar BABADJANOV, *İslam na territorii bivşey Rossiyskoy imperii, Ensiklopedičeskiy slovar*, pod. Ed. S.M. Prozorova. Cilt. 1. Vostochnaya Literatura Yayınevi, Moskova, 2006, s- 98-99.

ikram edilir. Ziyarete gelenler genelde daha önceden bilgi sahipleri tarafından yönlendirildikleri için ziyarete gelen kişi sayısına göre “lavaş nan” (lavaş ekmeği) getirirler. Öğle namazından sonra 15-20 kişi beyat eder. Sonra başka evde Hanımı aracılığıyla kendisi eve girmeden hanımlardan beyat kabul alınır.¹ Bir ev dolusu dört yana oturan hanımlar hepsi bir birlerinin ellerini tutarlar. Kapı arkasından Hazret durra² yı tam ikiye katlayarak tam ortasından katlayarak kendisi tutar, diğer iki ucu bir Hanımı diğeri kapıya en yakın oturan bir hanım tarafından tutularak tövbe alınır.

İbrahim işandan yeni beyat alanların eline vazifeler listesi verilir.

- Şükrü vuzu 2 rekât (Her abdest sonrası okunan 2 rekâtlı namaz)
- Tuhfai Resulullah 2 rekât (Akşam namazı sonrası)
- Teheccüd 2 rekâttan 4 rekât (Sabah namazı vakit gelmeden)
- İşrak 2 rekât (güneş çıktıktan sonra)

Bunun dışında her zaman hem hanımlara hem de erkeklere sürekin abdestle, erkeklere mesh ile cübbe ve sarıkla gezmek tavsiye edilir.³

Şeyh Kurbanali Ahmed

Hazret Kurban Ali Ahmed 4 Nisan 1955 yılında Özbekistan Taşkent ili Orta Çirçik ilçesi Çigirik kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Baki Billah r. İşan, anası Matluba Hanımdır.⁴

Baki Billah r. Ve Matluba anadan beş oğul üç kız dünyaya gelmiştir. Oğulları Kalmuhammed, Turmuhammed, Elmuhammed, Sapar Maksım ve en küçüğü Hazret Kurban Ali, kızları Firuze, Mahfuze ve Meryem.⁵

Babası Baki Billah (1900-06.11.1981) r. çocukken Appak işandan ilim öğrenen kâri ve âlim biriydi. Arapça, Farsça, eski Türkçeyi çok iyi biliyor idi. Baki Billah r. yaşlılık çağında Karatau,

¹ 2006 yılında Ağustos ayında ziyaretim esnasında gördüğüm durum. Daha sonra şifahi yolla aldığım bilgiler çerçevesinde yazılmıştır.

² Dört köşeli üzerine nakış işlenen veya hazır motifler basılan bir yazma türü. Genelde erkekler çiğçiler yazın sıcaklarında başına bırakır. Bunun dışında eskiden düğün, Hudai (nezir) ve 40 ve yıllıklarda dağıtılır ve herkes önündeki yiyecekleri koyup bohça yaparlardı. Paket görevini de yerine getirirdi. Günümüzde artık çok nadir görülen yazma.

³ Burhanjan Tairov (d.1955), Angren şehri sakini. 1989'den beri şeyh İbrahim MAMATKULOV'un müridi.

⁴ Muhammed Talgat FAHRİDDİN, *Piri Bardın Ne Kamı Bar*, Cedel Basu Baspahanası Yayınevi, Almata, 2015. S-127.

⁵ M.T. Fahridin, a.g.e., s-127-129.

Janatas, Şolakkorgan ve Baykadam'a işanlık yaparken yanında küçük oğlu Kurbanali refakat etmiştir.¹

1962 yılında ilkokula başlamıştır. Her yıl 3 ay yaz tatilinde Molla Şerafettin'in Taşkent ili Soldatskiy kasabasındaki evinde yatılı din eğitimi almıştır. Arkadaşları yazın memlekette görmedikleri söylediği zaman bir yerlerde yaz tatiline gittiğini söylemiştir.

Yeri gelmişken özellikle belirtmek gerek ki, SCCB döneminde bırakın dini eğitim almayı Allah vardır demek ayrı bir suç unsuru oluşturmuştur. 70 senelik bu rejim tümünden dinleri ve Allah'ın yokluğunu zorla, zorbalıkla kabul ettirmeye çalışmışsa da başarısız olduğunu tüm dünya görmüştür. O dönemde yetişmiş olmanın ve dini eğitiminden dolayı her türlü eziyet ve yağmaya maruz kalan bir ailenin evladı olarak şunu da belirtmek isterim; babamın benden gizli namaz kıldığını, küçük olduğum için sokakta söyleyeceğimden emin oldukları için sakınılmıştır. Neredeyse üç kuşak boyu devam eden bu süreç 1991 yılındaki SCCB'nin çöküşü ve bağımsızlığın kazanılmasıyla dinimizi daha rahat ortamda yaşama imkânı sunuldu. Bağımsızlık sonrası yurt dışından gelen elinde Kur'an görülen her türlü cemaat ve akımlara anında kendimizi kaptırmamız geçen 70 yıllık dönemdeki manevi boşluğu bir anda doldurma çabamız, ne yazık ki her zaman insanları doğru yola götürdü diyemeyiz. Kurt postuna gizlenen koyun gibi İslam dini adı altında yüzlerce gruplar akın ederek halkın dine olan susuzluğundan faydalanarak kendilerini pis ve siyasi planlarını yapmaya kalkışmışlardır.

Kurban Ali Ahmed Şayan Medresesinde Appak işandan ders almıştır. Taşkent'in KGB ((Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) Devlet Güvenlik Komitesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin istihbarat ve gizli servisi) üyesi okul müdürüne gelerek: öğrencisi Ahmedov Kurbanali'nin üç ay boyu yaz tatilinde dini eğitim aldığını, buna neden çare görülmediğini beyan etmiştir.1972 yılında okuldan mezun olmuştur. Taşkent Teknik Enstitüsü Mimar Fakültesi kaydını yaptırmıştır. Aynı yılı babası Baki Billah r. Müftü Ziyauddin kari ile konuşup, Buhara'daki Mirarap medresesine davetiye aldı. Babasına hiçbir itirazda bulunmadan enstitüyü bırakarak, Buhara'ya medreseye gider. Enstitüyü bırakmasına herkes üzülür. Buna mukabil babası Baki Billah r. "Benim en büyük kazancım oğlum Kurbanali'yi din yoluna bağlayıp, medrese okuttuğumdur" demiştir. 1972-1974 yılları arasında medresede eğitim gördüğü sırada askerlik vazifesini Ukrayna ile Moldova sınırı yakınlarındaki Tamoşpol şehrinde 6 ay askeri okulda,

¹ M.T. Fahridin, a.g.e., s-140-141.

bir yarım yılı Doğuda Blagoveşenka şehrindeki kışlada devam etmiştir. Askerdeyken beş vakit namazını kimseye göstermeden eda etmiştir. Beş senelik medreseyi 1978 yılında üç seneden başarıyla tamamlamıştır.¹

1980-1982 yılları arasında Taşkent İslam Enstitüsünde eğitime devam etmiştir.

1978 yılında arkadaşı Aydar Bey'in babasıyla beraber Koylık pazarına yakın Akuy denen yerde durağa yakın yerleşen Kari Abdulla r. pirin evine gelir. O ev Hazret İbrahimcan r. pirin Taşkent'teki dergâhı idi, o zaman Taşkent'te oturuyor idi. Dergâhta beş altı müridi ile beraber oturuyorlarmış. İbrahimcan r. pirden el alıp, müridi olur. O sıralarda yaşı 45-46 civarında olan Hazret İbrahimcan daha yeni mürit almaya başlamış ve otuz kırk civarında müridi varmış. Genelde yaşı büyük insanlarmış.

Sık sık pirini ziyaret ederek, hizmetinde bulunarak, Hazret İbrahimcan'ın gönlünü kazanmıştır.² Seyr-u sülükü iki buçuk yılda tamamlamıştır.

1982 yılında Hazret İbrahimcan müridi Kurban Ali'ye Özbekistan'ın Taşkent ili ile Kazakistan'ı terbiye etmeye izin vererek, duasını vermiştir.

Bununla birlikte müritlere giyim dikimi, şekerin birkaç çeşidini hazırlamayı, navat (genelde Osta Asya'da üretilen ve tüketilen kristal şeker) yapmayı, helva yapmayı, lavaş nan (tandırda pişirilen lavaş ekmeği) pişirmeyi, ayakkabıcılığı, çiftçilik, sabun yapmayı, deri tabaklamayı öğretmiştir.³

İrşat aldığı günden itibaren kendi imkânları dâhilinde müritlerini tarikat dersleri vermektedir. Kazakistan sınırı Kırgızistan'ın Talas ve Bişkek illerine yakın olduğu için, günümüzde Hazret Kurbanali Ahmed'in bu iki ilde müritleri vardır. Hüseyniyye İmam Azam mezhebi, ihlasta Nakşibendi tarikatı, akidede İmam Maturidi izinde giden bir yoldur. Gençleri çeşitli zararlı, İslam adı altındaki yanlış fikirli gruplar ve akımlar konusunda imkân dâhilinde bilgiler ulaştırmaktadırlar.

Sonuç

Hicri VI asırda Maverâünnehr'de ortaya çıkan Hâcegan tarikatı, hicri VIII asırdan Bahaeddin Nakşibendi'nin yeni çerçeve çizmesi neticesinde bir hayli canlanmakla, ihya ettiği tarikat prensipleriyle

¹ M.T. Fahridin, a.g.e., s-144.

² M.T. Fahridin, a.g.e., s-144-145.

³ M.T. Fahridin, a.g.e., s-146-147.

tarikat kurucusu olarak görülür zaman bu günümüze dek Nakşibendi tarikatı olarak intikal etmiştir. Nakşibendilik İslam coğrafyasının birçok bölgesine ulaşmıştır.

Kimi zaman dini ve siyasi olaylardan ötürü bir hayli eziyete tabii tutulmuşsa da, varlıklarını bir şekilde sürdürmüşlerdir. Bunun açık ve net örneğini SSCB dönemi örneğinde görmek mümkün. Her ne kadar din kavramını kökünden sökmeye çalışmışlarsa da en çok tarikat mensuplarının yorulmaz ve kıymetli hareketleri neticesinde bir nesilden ikinci nesile kadar olan zaman zarfında bilgi aktarımını gizliden gizliye sürdürmüşlerdir. Nakşibendi tarikatının mensuplarına Bahaeddin Nakşibendi'nin “Dil ba yaru dast ba kar” prensibi en çok ateist rejimi zamanında faaliyetlerini usta-çırak anlayışı adı altında sürdürmede kolaylık sağlamıştır.

Müritlerin manevi eğitimin yanı sıra el emeği bir meslek edindirme çabası Bahaeddin Nakşibend'den günümüze kadar Maverâünnehir bölgesinde devam edegelen bir örf adet olduğunu belirtmek isterim. Nitekim Hazret Kurban Ali Ahmedov'un müşidi Hazret İbrahimcan da meslek edindirme işlerinde bizzat öncülük ettiği hakkında tanıdık şahıslar aracılığıyla haberdar idim. Nakşibendi Hüseyniye silsilesi manevi ilim ile beraber meslek edindirme görevlerini de bir sonraki halifesine aktardığı hiç tartışmasızdır. Her hangi menfaat gözetmeksizin sırf Allah rızasını kazanmak ve helal kazanç kazanmak maksadıyla el emeği mesleklerin öğretilmesi, müşit tarafından bizzat hayata tatbik edilmesi çağımızda ender görülen davranış olduğunu önemle belirtmek isterim. Geçmişten günümüze kadar sırf dünya kazanmak için özellikle tarikat toplulukları arasında çok hoş olmayan menfaatçi şahıs veya grupları görmek mümkündür. İnsanlar güvenini suiistimal ederek kendilerinin pis düşünceleri kurbanı yapılmakta. Böyle bir zamanda yukarıdaki gibi bizzat müşidin müritlerine ilmin yanında meslek kazandırma gibi çabaları takdire şayandır. Böyle davranışlar toplum içinde de hoş görüyle karşılandığına hiç şüphe yoktur.

Kaynakça

- Abdullayev, Ahmad, *Tasavvuf va uning namayandalari*, Termiz, 2007.
Algar, Hamid, “*Hacegan*”, DİA, 14.cilt, 1996, İstanbul.
.....“*İmam Rabbani*”, DİA, 22.cilt, 2000.
.....*Halidiyye*”, DİA, 15.cilt, 1997.
Aminov, Bilal - Rasulev, Tolkin, *Acdadlarimiz Nidosi*, “Adolat” yayınları, Taşkent, 1993.

- Babadjanov, Bahtiyar, *İslam na territorii bivşey Rossiyskoy imperii, Ensiklopedičeskiy slovar*, pod. Ed. S.M. Prozorova. Cilt. 1. Vostočnaya Literatura Yayınevi, Moskova, 2006.
- Bolat, Ali, “Tasavvufun Doğuşu”, *Tasavvuf El Kitabı*, ed. Kadir Özköse, Grafiker yayınları, Ankara, 2012.
- Buxoriy, Sadridin Salim, *Dilda Yar (Hazrat Bahauddin Naqshband)*, Gafur Gulam Nomidagi Adabiyot va Sanat Yayınevi, Taşkent, 1993.
- Davran, Hurşit, “16-Ekim Bahaeddin Nakşibendi Günü”, Vatan gazetesi, Taşkent, 1993.
- Demirci, Mehmet, *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatler*, Damya Yayınevi, İstanbul, 2001.
- Eraydin, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 4.baskı, İstanbul, 1994.
- Fahriddin, Muhammed Talgat, *Piri Bardın Ne Kamı Bar*, Cedel Basu Baspahanası Yayınevi, Almata, 2015.
- Gökçe, Ferhat, *İslâm İrfan Geleneğinde Hadis Yorumu*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Hasaniy, Mahmut- Razzakova, Mavjuda, *Hojagon Tariqati va Hoja Hasan Andaqiy*, Ozbekiston Yayınevi, Taşkent, 2003.
- Hudud’ul-alam min al-maşrik ila’l-mağrib*, hicri 372 m. 982-983. Çev. Omonillo Boriyev, Özbekiston yayınevi, Taşkent, 2008.
- İbn Muhammad Ali, Abulmuhsin Muhammad Bakir, *Bahauddin Balogardon*, çev. Mahmudhon Mahdum Hasanhon Mahdum oğlu, Yozuvçi yay., Taşkent, 1993.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, 1985.
- Kisaich. Masatoshi, *Popular Movements and Democratization in the Islamic World*. Routledge, 2007. ISBN 9781134150601
- Merdanoğlu, Süleyman, *Özbekistan Turizm Rehberi*, İstanbul, 2010.
- Muhammad Yusuf, Shayh Muhammad Sodiğ, *Tasavvuf Haqida Tasavvur*, Sharq Yayınevi, Taşkent, 2011.
- Navai, Alişer, *Nasaimu’l-muhabbat*, ÖzME yayınları, Taşkent, 2000.
- Özbekistan Milliy Ensiklopediyasi*, “B” Harfi, Davlat İlmiy Nashriyati, Taşkent.
- Sayfulloh, Sayfiddin, *Tasavvuf Mahiyati*, “Jahon Adabiyoti” dergisi, 2015, Ekim sayısı, s-8 (<http://tasavvuf.uz> 10.10.2016.). Özbekistan.
- Slovari i Ensiklopedii na Akademike*, www.dic.akademik.ru (29.03.16)
- Şimşek, Halil İbrahim, *Osmanlı’da Müceddidilik XII-XVIII. Yüzyıl*, Suf Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tairov, Burhanjan, *Angren şehri sakini, 1955 doğumlu. 1989 yılından beri Hazret İbrahim Mamatkulov’un müridi*.
- Toros, Halime, *Asya’nın Kandilleri*, Ankara, 2013.
- Tosun, Necdet, *Bahaeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı (XII-XVII Asırlar)*, İnsan Yayınevi, 6.baskı, 2015, İstanbul.
-“Nakşibendiyye”, DİA, cilt.32, İstanbul, 2006.
-“Siddikiyye”, DİA, 37.cilt, 2009.

-“*Ubeydullah Ahrar*”, DİA, 42.cilt, 2012.
Uludağ, Suleyman, “*Bayezidi Bistami*”, DİA, 5.cilt, 1992.
UsmanhojayeV, Amirsaidhan, *Dinimiz Fidailari*, Taşkent İslam Üniversitesi yayınları, Taşkent, 2011.
Yassaviy, Ahmad, *Hikmatlar*, Gafur Gulam yayınevi, Taşkent, 1991.
Yazıcı, Tahsin, “*Nakşibend*”, İslam Ansiklopedisi, IX. cilt, İstanbul, 1964.